

քեան, առ որովք հայաստան աշխարհ զնոյն ուներ ընդարձակութիւն զոր ունի զարդիս Գաղղիա. եւ Բագրատունեացն տիրապետութիւն ոչ աւելի ինչ երկիր ուներ քան զԱրարատեանն անուանեալ նահանգ: Եւ քեպետ այն քաղաւորք ըստ հաճոյս ամիրապետացն եւեթ հաստատուն կային յարող իւրեանց ընդ խնամակալութեամբ պաշտօնեից զրանն Բաղտատու, հանդերձ պարտեօք ժողովելոյ ինքնին զհարկսն սահմանեալս յԱրարացոց անտի, սակայն քաջ զիտացին պարզեւել աշխարհին իւրեանց զամս ինչ խաղաղաւետ անդորրութեան եւ բարգաւաճանաց: Եւ արող քաղաւորութեան նոցին Անի, որ առ Ախուրեան գետովն կայ ի Շիրակայ գաւառին, աւերակօքն իւրովք յայտ առնէ զվաղեմին իւր ընդարձակութիւն եւ զփառս:

Ե.Գ. ՏԻԻԼՈՐԻԷ:

(Մնացումն յառաջիկայս:)

sous les premiers Arsacides, lorsque le territoire arménien égalait en étendue celui de la France actuelle. L'autorité des Bagratides était restreinte à une portion de ce territoire, circonscrite dans la province d'Ararat. Tout en n'occupant le trône que sous le bon plaisir des khalifes et la haute surveillance des agents de la cour de Bagdad, et avec l'obligation de percevoir, sous leur propre responsabilité, le tribut imposé par les Arabes, ils surent néanmoins donner quelques années de paix et de tranquillité à leur pays et le rendre florissant. Leur capitale, Ani, située sur les bords du fleuve Akhourian, l'Arpa-Tchaï actuel, dans le district de Schirag, a laissé des ruines qui attestent l'étendue de cette ville et son antique splendeur.

ÉD. DULAURIER.

(La suite au prochain numéro.)

Ե. ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ.

ՀԱՆՈՒՊԱՐԶՈՐԳՈՒԹԻՒՆ ՎԵՋԱՓԱՌ ԿԱՅՍԵՐ ԵՒ ԿԱՅՍՐՈՒՀԻՈՅՆ ԳԱՂԱՅԻՈՅ ՏԱՆԳՂԱՆ:

Ապրիլ ամսոյն մեջ հանդիպած մեծամեծ դէպքերն աչքէ անցընելու ատեն, սոսկալով ու սարսափելով մը կրնայինք մէյմը Սերաստուպօստոյ վրայ՝ ուր բիւրաւոր մարդիկ կատաղաբար կը շանքահարեն մեկզմեկ, եւ մէյմը Պրուսայի վրայ՝ որ անաւոր սասանութեամբ հիմնայատակ կը կործանի, ու մեր Գուին եւ Անի քաղաքաց ցաւալի յիշատակները կը ձգէ մտքերնիս...

Բայց նոյն օրերը ամբողջ շարք մը ժամանակ անպատմելի ցնծութիւններ կը լլան Անգղիոյ մէջ՝ Գաղղիոյ կայսեր եւ կայսրուհւոյն Լոնտրա երթալով: Այս նշանաւոր ճանապարհորդութեան համառօտ ստորագրութիւնն ընենք այս անգամ.

եւորք նորէն կը դառնանք մեր արեւելեան խեղճութեանցը նայելու, ինչպէս մագնիսը որ անդադար ալ շարժես՝ միշտ կը դառնայ դէպ ի հիւսիս:

Ապրիլի 15ին կիրակի օրը կայսրն ու կայսրուհին ելան իրենց պալատէն շատ մը կառքերով, ու կայսերական հարիւր պահանորդաց զեղեցիկ զնդին առաջնորդութեամբը գնացին երկարուղւոյն կայարանը: Փարիզէն մինչեւ ծովեզերեայ Քալէ քաղաքը եօրը ժամուան մէջ հասան, եւ ճամբուն վրայ ամեն տեղ իրենց վեհափառութեանը համեմատ պատիւ եւ մեծարանք ընդունեցան քաղաքապետներէն, ամեն կարգի պաշտօնատէրներէն եւ տեղացի ժողովուրդներէն: Բայց հան-

աւանդէ զի Բագրատունեացն տոնմ հաւաստի սերնդեամբ եկաւ հասանէ մինչեւ ի Շամբատ ի գերեւոց անտի Հրէից զօրս մեծն Նարուզդոնոսոր խաղացոյց յերուսաղեմէ յետ առման նորին եւ կործանման: Շամբատայ յազատութիւն եկեալ ի շնորհս երեսաց Հրաքի Հայոց քաղաւորի՝ մեծարեցաւ ի նմանէ յոյժ յոյժ եւ եկաց մնաց առ նմին: Վասն որոյ յիշուի է զԲագրատիւնեանցն ազգատոնմ համարել իրբն զմի ի բուն ի հնոց անտի ազգատոնմից Եւրոպայ՝ որոց հաւաստեալ ծանօթ իցէ ծագումն եւ սերունդ ի պատմական աւանդից:

une filiation certaine, *havasdi*, jusqu'à Schampat, l'un des captifs que Nabuchodonosor le Grand emmena de Jérusalem lorsqu'il prit et saccagea cette ville. Schampat, rendu à la liberté par la bienveillante intervention de Hratchia, roi d'Arménie, fut magnifiquement traité par ce prince, et s'établit auprès de lui. La famille Bagration peut être regardée aujourd'hui comme une des plus anciennes de l'Europe, parmi celles dont la descendance est historiquement prouvée.

դէսներուն փառաւորները ծովուն դիմացի կողմը պատրաստուած էին, այս ինքն Անգղիա :

Անգղիոյ ծովակալութիւնը Տուվրէն յուղարկեց Քալէ հոյակապ շոգենաւ մը ընդ առաջ օգոստոս փառ հիւրերուն : Երկուշաբթի առաւօտ կայսեր ու կայսրուհոյն նաւերը Քալէին ցամաքէն բաժնուելուն պէս՝ նաւահանգստին մէջ կեցող բոլոր պատերազմական նաւերն ալ բնդանօթներ արձրկեցին, եւ ծովեզերքը դիզուած անհամար ժողովուրդը « Կեցցէ կայսր, կեցցէ կայսրուհին » աղաղակելով՝ երբաք բարովի ողջոյնը տուին :

Տուվր հասածներուն պէս՝ Անգղիացւոց անբիւրազմութիւնը նուագարանաց հանդիսով եւ կեցեցներով ընդունեցան զիրենք : Անգղիոյ բազուհոյն ամուսին Ալպերք իշխանը որ բազուհոյն կողմանէ ընդ առաջ գնացեր էր վեհափառ հիւրերուն, ամենէն առաջ մօտեցաւ անոնց ու բարեկեց : Մէկէն ի մէկ բնդանօթներ նետուեցան երկու կողմէն, նուագարանները հնչեցին. կայսրը ներկայացուց զկայսրուհին Ալպերք իշխանին, ու ելան ցամաքը. հոն շարուած զօրքերն իրենց զինուորական բարենները տուին, եւ ուրիշ սովորական արարողութիւններէն ետեւ՝ կայսրն ու կայսրուհին իրենց համար հոյակապ զարդարանքներով զարդարուած պալատ մը իջեւանեցան :

Հոն քիչ մը հանգչելէն ու քաղաքին մեծամեծաց ացեւութիւնն ընդունելէն ետեւ, մտան երկաթուղին՝ Ալպերք իշխանին եւ իրենց պալատականներուն հետ, եւ ճամբայ ելան դէպ ի Լոնտրա : Բոլոր ճամբուն վրայ անակնկալ պատիւներ, կամարներ, ծաղկէ պսակներ եւ ամեն տեսակ ուրախութեան եւ ցնծութեան նշաններ պատրաստեր էին Անգղիացիք :

Լոնտրայի երկաթուղոյն կայարանը վեց հատ բազաւորական բաց ու գեղեցիկ կառքեր շարուած կեցեր էին. անոնց առաջնոյն մէջ մտաւ Ալպերք իշխանը, հոն հրամցուց կայսրն ու կայսրուհին, եւ ինքն առջեւին նստաւ. միւսերուն մէջ ալ կայսերական պալատին տիկնայքն ու մեծամեծները : Մէկ միլիոն ժողովրդէն աւելի ժողովուած դիզուած էր հոն եւ ծովանման քաղաքին փողոցները. անոնց մէջէն անցաւ փառաւորապէս այն կայսերական բափօրը, մինչդեռ երկու կողմէն ամենքը մէկ բերան կաղաղակէին « Կեցցէ կայսր, կեցցէ կայսրուհին, Բարի ե գալուստ ձեր : »

Անգղիոյ բազուհին կըսպասէր իր ամբարանոցի պալատը՝ որ Ուինսըր ըստած փոքրիկ քաղաքին մէջ է : Երեք հազարէն աւելի մեծամեծներ ու հարուստներ քաղաքին դուռը կեցած՝ ընդունե-

ցան իրենց վեհափառ հիւրերը իրիկուան ժամը եօթնին : Քազուհին իր պալատականներովը անոնց առջեւն ելաւ մեծ դահլճին մէջ, կայսեր քեւը մտաւ, կայսրուհին ալ Ալպերք իշխանին քեւը, եւ զնանցին բազաւորական արօրին դահլճը : Հոն բազուհոյն ընտանիքը եւ զաւկըները կայսեր եւ կայսրուհոյն ներկայացան, յետոյ պալատական մեծամեծները՝ երկու կողմէն. եւ այն իրիկուներ մեծածախ կոչուեք ու հարկիք ըրաւ բազուհին իր հիւրերուն :

Երեքշաբթի օրը զօրահանդէս եղաւ Ուինսըրի պարտիզին մէջ, եւ քաղաքին մեծամեծները կայսեր ներկայացան : Իսկ չորեքշաբթի օրը բազուհին շքեղ հանդիսով Չանկապանի ասպետութեան կարգը տուաւ կայսեր, որ Անգղիոյ ասպետութեանց մէջ ամենէն հինն ու պատուաւորը կըսեպուի. ասպետները քսանընից հոգի են, եւ անոնց զլուխը Անգղիոյ բազուհին է : Այն իրիկուան հարկիքին մեծութիւնը՝ հարստութիւնը եւ փառաւորութիւնը անպատմելի բան էր կըսեն լրագիրները :

Հինգշաբթի օրը հրաւիրեցան կայսրն ու կայսրուհին Լոնտրայի Քաղաքամէջը (City), ուր օրերով առաջ մեծամեծ պատրաստութիւններ եղած էին : Հոն քաղաքապետին ըրած բարեմաղբութեանցը զեղեցիկ պատասխան մը տուաւ կայսրը անգղիարէն, յորում աւելի նշանաւոր էին այս վերջի խօսքերը.

« Շնորհակալ եմ ձեզի քէ իմ կողմանէս եւ քէ « կայսրուհոյս կողմէն՝ այս եռանդուն եւ ան- « կեղծ ընդունելութեան համար որ ըրիք մեզի : « Գաղղիա դառնալով՝ ոչ երբէք պիտի մոռնանք « այս Անգղիոյ ցուցուցած հոյակապ տեսարանը, « ուր առաքինութիւնը բազաւորած՝ երկրին բա- « րերազոյրիւնը կըկառավարէ այնպիսի ազա- « տութեան մը իշխանութեան տակը որ իր մե- « ծութեանը ամենեւին վտանգ չիրերեր : »

Եւ անբիւրազմութիւնը անդադար ծափահարութեամբ ու բարձրաձայն կեցցեցներով օղը լեցուցին : Փողոցներուն մէջ զրեքէ ամէն տուն զարդարուած էր Գաղղիոյ եւ Անգղիոյ դրօշներովը. ամէն տեղ ոսկի զրով զրուած էին կայսեր ու կայսրուհոյն անունները, ամէն տեղ դրուած էին անոնց ծաղկապսակ կենդանագիրները : Իրիկունը Պըքինէմի պալատը ճաշեցին. անկէց ետքը բազուհին առաւ իր վեհափառ հիւրերը քեատրոն տաւալ, որ կարգէ դուրս փառաւորութեամբ զարդարուած էր, եւ վարագոյրը բացուելուն պէս՝ Անգղիոյ եւ Գաղղիոյ ազգային երգերը երգուեցան

սքանչելի նուագարաններով ու քաղցրաձայն երգիչներով ձայնով :

Ուրբաթ օր, կայսրը, կայսրուհին, բագունին եւ Ալբերթ իշխանը բաց կառքի մը մէջ նստած՝ գնացին Սիտերմ անունով գեղին մէջի Բիւրեղեայ Պալատ ըստած հոյակապ տեսարանը տեսնելու : Հոն ալ շատ գուարճանային ու իրենց աս-

տիճանին արժանաւոր մեծարանքներ ընդունելէն ետեւ, երկրորդ օրը դարձան Գաղղիա, եւ ապրիլի 22ին կիրակի օրը իրիկուան դէմ մտան Փարիզ :

Ո՛րջափ գեղեցիկ բան եւ ճրջափ օգտակար բաղդ է խաղաղասէր ու բարեկիրք ազգաց համար՝ իրենց բազապսակ գլխաւորներուն այսպէս

Հանդիսաւոր մօտ կայսեր եւ կայսրուհոյն Գաղղիացոց ի Ռեյնսըր :

իրարու հետ բարեկամութեամբ ու սիրով վարուիլը, եւ ճրջափ ցաւալի կերեւնայ ասոր առջեւ այն սոսկալի բշխամութիւնն ու առեւտրիւնը՝ որով անդին ամբողջ ժողովուրդներ կրակ կը բափեն իրարու գլուխը, անմեղ արիւններու հեղեղներ կը վազընեն պատերազմի դաշտերուն մէջ, եւ արտասուաց վտակներով կոռոզանեն աղ-

քատին ու հարըստին խաղաղաւետ բնակարանները :

Ի ՓԱՐԻԶ, Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ Վ. ՌԷՄՔԷ :

PARIS. — IMPRIMERIE DE W. REMQUET ET Cie, RUE GARANCIÈRE, 5.